

Agnieszka Kania

Prawo karne wykonawcze a pozytywna prewencja ogólna. Wybrane problemy

The executive criminal law and the positive general prevention? Selected problems

Niniejszy artykuł stanowi próbę zdiagnozowania relacji pomiędzy wybranymi problemami karnow wykonawczymi a sensem oddziaływania ogólnoprewencyjnego. W opracowaniu tym skoncentrowano uwagę na zagadnieniu, w jaki sposób wybrane rozwiązania karnow wykonawcze mogą oddziaływać na proces kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa. Dokonane ustalenia pozwoliły zauważyć, że prawidłowo stosowanym regulacjom karnow wykonawczym trudno odmówić charakteru czynnika sprzyjającego budowaniu społecznego zaufania do obowiązującego prawa.

Słowa kluczowe: zapobieganie przestępczości, prewencja ogólna, świadomość prawna społeczeństwa, prawa osób pozbawionych wolności.

The purpose of this article is to present main problems connected with the general preventive role of the executive criminal law. The study is focused on how the chosen solutions from the executive criminal law may affect the process of shaping the society's legal awareness. According to the findings, the rationally laid out and properly applied executive criminal regulations are one of the factors which contribute to building public confidence in applicable law.

Key words: crime prevention, general prevention, legal awareness of the society, the rights of people deprived of their liberty.

Wprowadzenie

W niniejszym artykule podjęto próbę rozważenia wybranych problemów oddziaływania ogólnoprewencyjnego (w jego współcześnie aprobowanej, „pozytywnej” odmianie) na etapie karnowykonalnym¹. Omawiając przedmiotowe zagadnienie, starano się przede wszystkim naświetlić kwestię uwarunkowań stosowania regulacji karnowykonalnych, które sprzyjałyby procesowi utwierdzenia społeczeństwa w poczuciu zaufania do obowiązujących przepisów².

Wykraczając w ten sposób poza indywidualnoprewencyjne ramy prawa karnego wykonalnego, w pierwszej kolejności zaakcentowano rolę kary kryminalnej, a precyzując – poszczególnych jej stadiów konkretyzacji w procesie przeciwdziałania zjawisku przestępczości. Następnie, w oparciu o wybrane problemy, związane z wykonaniem kary pozbawienia wolności oraz warunkowego przedterminowego zwolnienia, starano się wykaazać, w jaki sposób oraz przy spełnieniu jakich przesłanek rozwiązania te mogą przyczynić się do procesu kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa. Dla zobrazowania wspomnianego problemu odwołano się przy tym do nowo wprowadzonych regulacji karnomaterialnych, które powinny stanowić pewną korekturę dla aktualnych problemów, pozostających w optyce karnowykonalnej. W dalszej kolejności wspomniano również o międzynarodowych standardach postępowania z więźniami, które powinny stanowić źródło inspiracji dla zaktualizowania krajowych rozwiązań, dotyczących warunków odbywania kary pozbawienia wolności.

¹ W opracowaniu skoncentrowano uwagę na kwestii wadliwego stosowania przepisów karnowykonalnych i na tej podstawie starano się wykaazać, że właśnie ten czynnik nie sprzyja utwierdzeniu społeczeństwa w poczuciu zaufania do prawa. Unikając nieporozumień, należy w tym miejscu zaznaczyć, iż celem artykułu nie jest przekonywanie, iż przepisy karnowykonalne realizują funkcję ogólnoprewencyjną.

² Mając na uwadze, aprobowany współcześnie, pozytywny aspekt prewencji ogólnej, niniejsze opracowanie poświęcono rozważaniom, w jaki sposób regulacje karnowykonalne oddziałują na proces kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa. Na temat pojęcia świadomości prawnej zob. m.in. A. Pieniążek, M. Stefaniuk, *Socjologia prawa. Zarys wykładu*, Zakamycze, Kraków 2003; Z. Cywiński, *Kilka uwag o ujęciach świadomości prawnej*, „*Studia Iuridica*” 1996, t. XXXI, s. 11; M. Borucka-Arctowa, *Świadomość prawna a planowe zmiany społeczne*, Ossolineum, Wrocław 1982, s. 51-58; A. Gryniuk, *Świadomość prawna (studium teoretyczne)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1979, s. 11; A. Gryniuk, *Świadomość prawna – aspekt normatywny*, „*Państwo i Prawo*” 1973, nr 3, s. 3 i nast.; A. Gryniuk, *Kultura prawna a świadomość prawna*, „*Państwo i Prawo*” 2002, nr 1, s. 31; *Słownik socjologii i nauk społecznych*, pod red. G. Marshall, red. wydania polskiego M. Tabin, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2006; A. Turska, „*Poczucie prawne*” a *świadomość prawna*, „*Państwo i Prawo*” 1961, nr 2, s. 243–252; Por. A. Podgórecki, *Świadomość prawna – w świetle badań empirycznych*, „*Państwo i Prawo*” 1971, nr 12, s. 943; W. Siuda, *Elementy prawa dla ekonomistów*, Scriptum, Poznań 1999, s. 12; W. Nowak, *Wybrane zagadnienia wiedzy o prawie*, C.H.Beck, Warszawa 2010, s. 16-17; Z. Ziemiński, *Próba empirycznego badania świadomości prawnej*, „*Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*” 1963, nr 3, s. 198; K. Kiciński, *Poczucie prawne a świadomość prawna*, [w:] *Prawo w społeczeństwie*, pod red. J. Kurczewskiego, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1975, s. 452-454.

Znaczenie kary kryminalnej w procesie przeciwdziałania zjawisku przestępczości

Prawnokarna ingerencja, stanowiąca tradycyjną odpowiedź na wszelkie przejawy przestępczości przybiera różne określenia terminologiczne. Najczęściej mówi się w tym zakresie o potrzebie zapobiegania³, zwalczania tego zjawiska⁴, jak również o zasadności wdrożenia niezbędnych mechanizmów natury prewencyjnej czy profilaktycznej⁵. Ponadto, w świetle niektórych poglądów, podnosi się, że równie atrakcyjnym sformułowaniem pozostaje tutaj zwrot „kontrola przestępczości”⁶, którego wykładnia nie powinna odbiegać od wypracowanych na obecnym etapie rozwojowym standardów politycznokryminalnych. Wymienione wyrażenia są przy tym najczęściej, choć oczywiście z pewnymi zastrzeżeniami, traktowane jako synonimy, a ich sens sprowadza się do wypracowania form i środków zmierzających do skutecznego przeciwdziałania zjawiskom natury kryminopochodnej⁷.

Wobec wysuniętej w piśmiennictwie tezy o wychowawczej funkcji kary kryminalnej⁸, należałoby w pierwszej kolejności zastanowić się nad jej rolą oraz pozycją w procesie zapobiegania przestępczości. Uwzględniając w tym zakresie poszczególne stadia konkretyzacji sankcji karnej, nie sposób byłoby pominąć, że realizację wspomnianej idei zapewnia już

³ A. Krukowski, *Rola prognozowania i programowania w zapobieganiu przestępczości*, „Problemy Praworządności” 1972, nr 8, s. 14-15; por. także A. Krukowski, *Problemy zapobiegania przestępczości*, Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982, s. 94-95.

⁴ W. Grzeszczyk, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 18; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgrzyzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do artykułów 1-296*, t. I, pod red. P. Hofmańskiego, C.H.Beck, Warszawa 2011, s. 39; krytycznie na ten temat G. J. Hesel, *Untersuchungen zur Dogmatik und den Erscheinungsformen „modernen” Strafrechts*, „Kriminalwissenschaftliche Studien“ 2004, t. 34, s. 390-391; L. Lernell, *Podstawy nauki polityki kryminalnej. Studia z zagadnień przestępstwa, odpowiedzialności i kary*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1967, s. 413.

⁵ A. Podgórecki, *Socjotechnika*, „Studia Socjologiczne” 1963, nr 4, s. 27; por. B. Hołyst, *Kryminologia*, LexisNexis, Warszawa 2004, s. 1293; T. Cielecki, *Prewencja kryminalna. Studia z profilaktyki kryminologicznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2004, s. 25; por. także Z. Falicki, *Psychiatria społeczna*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1985, s. 176.

⁶ Por. M. Filar, *Głos w dyskusji*, [w:] *Populizm penalny i jego przejawy w Polsce. Materiały z Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Karnego, Szklarska Poręba, 24-27 września 2008 r.*, pod red. Z. Sienkiewicz i R. Kokota, Kolonia Limited, Wrocław 2009, s. 141; A. Marek, *Funkcje kary pozbawienia wolności na tle zmian polityki karnej*, [w:] *X lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego*, pod red. S. Leleńtala, G.B. Szczygiel, Temida 2, Białystok 2009, s. 61 i nast.

⁷ H. Kołakowska-Przełomiec, *Kryminologiczne zagadnienia profilaktyki przestępczej młodzieży*, [w:] *Zagadnienia nieprzystosowania społecznego i przestępczego w Polsce*, pod red. J. Jasińskiego, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978, s. 425; Por. A. Krukowski, *Problemy zapobiegania...*, s. 7; A. Gaberle, *Patologia społeczna*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1993, s. 306.

⁸ W. Michalski, *Wychowawcze oddziaływanie kary*, „Nowe Prawo” 1976, nr 1, s. 11-13; A. Kojder, *Godność i siła prawa*, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1995, s. 113-115; L. Petrażycki, *Wstęp do nauki polityki prawa*, oprac. W. Leśniewski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1968, s. 34-35.

samo ustawowe zagrożenie, które powinno informować społeczeństwo, jakie dobra oraz w jakim zakresie korzystają z ochrony prawnokarnej⁹. Innymi słowy, siła prewencyjna tak pojmowanej kary kryminalnej wynikałaby *de facto* z normatywnej zapowiedzi ujemnych konsekwencji dla sprawcy, których urzeczywistnienie w ramach sądowego stosowania prawa nie tylko profilowałoby społeczną odpowiedzialność za podejmowane zachowania, ale również prowadziłoby do stabilizacji norm prawnych¹⁰. Zgodnie zaś ze współczesną filozofią karania, sądowe potwierdzenie obowiązywania regulacji karnoprawnej następowałoby nie za pośrednictwem mechanizmów negatywnoprewencyjnych – odstrasżających, lecz poprzez konstruktywne kształtowanie w świadomości opinii publicznej przeświadczenia, że: „(...) w walce z przestępczością zwycięża praworządność, a sprawcy są sprawiedliwie karani”¹¹. Natomiast etap wykonawczy powinien zabezpieczać prawidłowe stosowanie orzeczonych środków penalnych, finalizując społecznie pożądaną reakcję wobec faktu przekroczenia norm prawa karnego. Poza dyskusją pozostaje, że pomiędzy tak rozumianym prawem stanowionym a stosowanym zachodzą określone powiązania funkcjonalne, których brak mógłby w istocie zostać odczytany jako przejaw czy nawet wyraz słabości obowiązujących regulacji normatywnych. Wydaje się bowiem, że bezrefleksyjny automatyzm w procesie tworzenia norm prawa karnego, bagatelizujący kwestie ich późniejszego egzekwowania, może w konsekwencji rozbudzać w poglądach społecznych przekonanie o braku stabilności, a także o nieracjonalności obowiązującego ustawodawstwa¹².

---

⁹ Por. uwagi L. Lernella; L. Lernell, op. cit., s. 434-436.

¹⁰ A. Zoll, *Das Problem der Generalprävention im Licht der gegenwärtigen Grundlagen der Kriminalpolitik*, [w:] *Die Freiheitsstrafe*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze”, Kraków 1989, z. 127, s. 85-86; por. także T. Kaczmarek, *Problem indywidualizacji wymiaru kary sprawiedliwej i celowej*, [w:] *Dyrektywy sądowego wymiaru kary*, pod red. J. Majewskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014, s. 20.

¹¹ Wyrok Sądu Najwyższego z 15.10.1982 r., IV KR 249/82, OSNKW 1983, nr 6, poz. 41.

¹² J. Błachut, *Problemy związane z pomiarem przestępczości*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 17.

Racje ogólnoprewencyjne w kontekście problematyki wykonywania kary pozbawienia wolności oraz warunkowego przedterminowego zwolnienia

Podjęta w ramach niniejszego opracowania problematyka nakazywałaby w dalszej kolejności zastanowić się, w jaki sposób etap wykonywania kar, jak również innych środków reakcji penalnej, służy eliminowaniu skłonności przestępczych w wymiarze pozajednostkowym¹³. Warto przy tym nadmienić, że zagadnienie to nie stanowi przedmiotu wnikliwych analiz w piśmiennictwie, co znajduje zresztą stosowne usprawiedliwienie już w samym charakterze regulacji karnow wykonawczych, dla których punktem odniesienia okazuje się indywidualny sprawca przestępstwa, a nie bezimienny ogół społeczeństwa. Z drugiej jednak strony, można przypuszczać, że prawidłowe wykonywanie orzeczeń sądowych nie pozostaje bez znaczenia również dla „ponadindywidualnego” procesu kształtowania motywacji, stymulującej przestrzeganie prawa¹⁴.

Wysunięcie poglądu o motywacyjno-wychowawczej roli kary kryminalnej na etapie wykonawczym skłaniałoby tym samym do stwierdzenia, że także w tej fazie postępowania sankcja karna stanowi jeden z instrumentów kontroli społecznej¹⁵. W konsekwencji oznaczałoby to, że postulowana nieuchronność kary, wzmocniona jej prawidłowym wykonaniem, powinna sprzyjać socjopedagogicznemu osiągnięciu efektu internalizacji norm prawnych, a tym samym budowaniu i utrwaleniu społecznego zaufania dla wymiaru sprawiedliwości¹⁶. Urzeczywistnienie tego postulatu wydaje się przy tym możliwe tylko wówczas, gdy realizacja orzeczonego środka reakcji penalnej nastąpi w oparciu o spójne regulacje normatywne, które utwierdzą w przekonaniu, że związane z nim cele nie są wyłączenie intelektualną konstrukcją, lecz stanowią wypadkową osiągnięć współczesnej wiedzy politycznokryminalnej.

Z perspektywy karnow wykonawczej wypada więc zaznaczyć, że kara kryminalna, jako czynnik oddziałujący integrująco na społeczeństwo,

¹³ Nawiązanie w niniejszym fragmencie artykułu do ogólnoprewencyjnego znaczenia instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia oraz kary pozbawienia wolności wynika z przekonania, iż wybór tych dwóch problemów pozostaje szczególnie reprezentatywny dla omówienia podjętej tematyki.

¹⁴ S. Wronkowska, [w:] Z. Ziemiński, S. Wronkowska, *Zarys teorii prawa*, Ars boni et aequi, Poznań 2001, s. 198.

¹⁵ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1970, s. 215-217.

¹⁶ Por. uwagi K. Buchała, [w:] K. Buchała, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1-116 Kodeksu karnego*, Zakamycze, Kraków 2001, s. 416.

wymaga respektowania czasowej koherencji pomiędzy samym jej wymiarem a późniejszym wykonaniem¹⁷. W orzecznictwie nie bez racji podnosi się więc, że: „słuszne jest, by karę wykonać jak najszybciej, bez nieuzasadnionej zwłoki, bo kara po latach jest tylko abstrakcyjną dolegliwością, zatem bezcelowym okrucieństwem (art. 45 ust. 1 Konstytucji)”¹⁸. Wydaje się bowiem, że zerwanie więzi czasowej pomiędzy osądzeniem sprawcy a prawnokarną (finalną) reakcją (co w sposób szczególny dotyczy kary pozbawienia wolności) na fakt popełnienia czynu zabronionego godzi nie tylko w prawa skazanego, lecz także może wpływać ujemnie na społeczne oceny, dotyczące funkcjonowania organów wymiaru sprawiedliwości¹⁹. Kara wykonana po upływie dłuższego czasu od wydania prawomocnego wyroku nie odnosi bowiem pożądaných rezultatów natury indywidualno- oraz ogólnoprewencyjnej. Stąd też można by stwierdzić, iż w zaufaniu obywateli do obowiązujących przepisów karnoprawnych nie utwierdzają medialnie sygnalizowane informacje o kolejnych skargach, wpływających do rzecznika praw obywatelskich, z których (przykładowo) wynika, że wezwanie do odbycia roku i sześciu miesięcy kary pozbawienia wolności może nastąpić nawet po 10 latach od wydania prawomocnego wyroku²⁰. Nie ulega wątpliwości, że po upływie takiego okresu, *de facto* spóźniona, reakcja karnoprawna staje się dolegliwością tak abstrakcyjną, jak i ambiwalentną, zarówno w wymiarze jednostkowym, jak również społecznym.

Wobec powyższego na aprobatę zasługują nowe rozwiązania kodeksu karnego²¹, w tym m.in. – art. 37a kk, który stwarza możliwość orzekania

¹⁷ Uwagę temu zagadnieniu poświęcał już C. Beccaria, napominając, że: „Kara jest tym użyteczniejsza, im jest szybsza, ponieważ im krótszy jest czas, który upłynął między czynem przestępnym a karą, tym trwalsze i silniejsze będzie w umyśle ludzkim skojarzenie tych dwóch pojęć: przestępstwo i kara. W ten sposób będą one mimo woli uważane: jedno za przyczynę, drugie zaś za konieczny, nieunikniony skutek”. Por. C. Beccaria, *O przestępstwach i karach*, przekł. E. Rappaport, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1959, s. 118.

¹⁸ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 26.09.2006 r. II AKz w 658/06, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2006, nr 10, poz. 12.

¹⁹ Por. m.in. J. Kwaśniewski, *Kara pozbawienia wolności w świadomości społecznej oraz w świetle zasad sprawnego karania*, „Archiwum Kryminologii” 2007-2008, t. XXIX–XXX, s. 699; Z. Świda, *Właściwość sądu i prawo strony do rozstrzygnięcia sprawy w „rozsądnym terminie”*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 10, s. 47; J. Czapska, *Společne następstwa przewlekłości postępowania*, [w:] F. Bommer, J. Czapska, E. Donna, D. Dölling, W. Dziuban, M.A. Eder-Rieder, *et alia*, *Zagubiona szybkość procesu karnego. Jak ją przywrócić?*, pod red. St. Waltosia i J. Czapskiej, LexisNexis, Warszawa 2005, s. 213 i nast.

²⁰ <http://prawo.rp.pl/artukul/892630.html> (dostęp: 10.06.2015).

²¹ Wzmianka o niniejszych regulacjach karnomaterialnych wynika z przekonania, iż rozwiązania te przynajmniej w założeniu, stanowią odpowiedź na aktualne problemy więziennictwa. Ustawa z 20 lutego 2015 o zmianie ustawy – *Kodeks karny* oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 396; zob. także uwagi A. Bałandynowicza; A. Bałandynowicz, *Probacyjna sprawiedliwość karząca*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, s. 215.

zamiast kary pozbawienia wolności kar wolnościowych oraz art. 37b kk, wprowadzający nowatorskie rozwiązanie, w postaci tzw. kary mieszanej²². *Ratio legis* tych unormowań powinno więc służyć nie tylko rezygnacji z nadużywanego do tej pory modelu karania, wykorzystującego karę pozbawienia wolności z warunkowym jej zawieszeniem (co stanowiło prawie 57% wszystkich orzekanych kar)²³, lecz także stanowić reakcję na aktualny poziom zaludnienia w zakładach karnych i aresztach śledczych (zgodnie z informacją przekazaną przez SW, na dzień 29 maja 2015 r. zaludnienie zakładów karnych i aresztów śledczych w skali kraju wynosi 89,6%²⁴) oraz liczbę osób oczekujących na odbycie kary pozbawienia wolności (według danych statystycznych SW z kwietnia br. w jednostkach penitencjarnych odnotowano 51 387 wyroków, co do których sąd wyznaczył termin stawienia się do odbycia kary; dotyczyły one 41 525 osób²⁵). Niniejsze regulacje powinny przy tym korespondować z przekonaniem społeczeństwa, że kara sprawiedliwa nie musi się łączyć z izolacją (również tą długoterminową), skoro na sprawcę można także skutecznie oddziaływać w warunkach wolnościowych.

Wobec podjętej problematyki w dalszej kolejności należałoby także rozważyć ogólnoprewencyjne tło instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia²⁶. Powyższe założenie mogłoby *prima facie* sugerować (z uwagi na treść art. 56 kk), że – już – jednym z kodeksowych wskazań stosowania tego środka probacyjnego powinno być odpowiednie uwzględnienie dyrektywy ogólnoprewencyjnej, nawiązującej do potrzeb

²² Warto nadmienić, że określenie „kara mieszana” wzbudza pewne wątpliwości interpretacyjne. W rzeczywistości bowiem, mamy tutaj do czynienia nie z jedną, lecz z dwiema karami, które są wykonywane sekwencyjnie. Ponadto, należy także zaznaczyć, że ustawodawca nie przewidział osobnych dyrektyw wymiaru kary mieszanej, gdyż w istocie sam kodeks karny nie posługuje się takim pojęciem. Stąd też w konsekwencji niedopuszczalne pozostaje odwoływanie się do tego zwrotu w orzecznictwie, gdyż w praktyce oznaczałoby to wymierzanie kar nieznanych w ustawie. Por. M. Małecki, *Ustawowe zagrożenie karą i sądowy wymiar kary*, [w:] *Nowelizacja prawa karnego 2015*, red. W. Wróbel, Krakowski Instytut Prawa Karnego Fundacja, Kraków 2015, s. 295-296; P. Kardas, J. Giezek, *Nowa filozofia karania, czyli o założeniach i zasadniczych elementach nowelizacji kodeksu karnego*, „Palestra” 2015, nr 7-8, s. 16.

²³ Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – *Kodeks karny* oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2393, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2393> (dostęp: 10.06.2015).

²⁴ http://sw.gov.pl/Data/Files/001c169lidz/2015_05_29_komunikat_w_sprawie_zaludnienia_zakladow_karnych_i_aresztow_sledczych.pdf (dostęp: 10.06.2015).

²⁵ http://sw.gov.pl/Data/Files/001c169lidz/2015_kwiecien_statystyka_biezaca.pdf, dostęp 10.06.2015 r.

²⁶ Por. uwagi J. Lachowskiego, który wskazuje na specyficzne znaczenie prewencji ogólnej dla instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia. Por. J. Lachowski, *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności*, C.H.Beck, Warszawa 2010, s. 143-145.

w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa²⁷. Zastrzeżenia sformułowane pod adresem tej dyrektywy²⁸, która w istocie nie daje sądowi żadnych podstaw, umożliwiających wypracowanie – chociażby bardzo orientacyjnego – przekonania, co do trafności orzeczenia o warunkowym przedterminowym zwolnieniu, nie pozwalają jednak na podzielenie tego stanowiska²⁹. Ponadto, w literaturze przedmiotu podkreśla się, że dominujący w postępowaniu wykonawczym cel indywidualnoprzewencyjny stanowi równie doniosły argument, przemawiający za niedopuszczalnością odwoływania się do potrzeb w zakresie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa przy ocenie materialnej przesłanki warunkowego przedterminowego zwolnienia³⁰.

²⁷ Por. w tym zakresie krytyczne uwagi J. Lachowskiego; J. Lachowski, *Wybrane zagadnienia sporne na tle wykładni przepisów o warunkowym zwolnieniu*, [w:] *Środki związane z poddaniem sprawy próbie*, pod red. J. Majewskiego, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, Dom Organizatora, Toruń 2013, s. 118; J. Lachowski, *Warunkowe przedterminowe zwolnienie w prawie polskim na tle ustawodawstwa państw Rady Europy*, [w:] *X lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego*, pod red. S. Lelental, G. B. Szczygieł, Temida 2, Białystok 2009, s. 224. W doktrynie oraz orzecznictwie wyrażono również odmienny pogląd; zob. w szczególności – W. Wróbel, [w:] G. Bogdan, Z. Cwiakalski, P. Kardas, J. Majewski et alia, *Kodeks karny. Część ogólna, Komentarz do art. 1-116*, pod red. A. Zolla, t. I, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 794; Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 20.10.2010 r., II AKz 819/10, Legalis nr 373874, w którym stwierdzono: „Spełnienie przesłanek wynikających z art. 77 § 1 kk nie może przesądzać automatycznie o udzieleniu warunkowego zwolnienia, gdy sprzeciwiają się temu dyrektywy wymiaru kary wymienione w art. 53 kk, które poprzez art. 56 kk znajdują również zastosowanie do warunkowego przedterminowego zwolnienia”; Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 18.10.2000 r., II AKz 943/00, Legalis nr 49486: „(...) Przepis art. 77 § 1 kk powołuje wśród przesłanek uwzględnianych przy rozważaniu o warunkowym zwolnieniu „okoliczności popełnienia” przestępstwa. Taki zwrot ustawowy wyraźnie nawiązuje do konieczności rozważania nie tylko elementów związanych z samym przestępstwem i jego stopniem szkodliwości społecznej. Oczywiście, art. 77 kk, nie może być interpretowany w oderwaniu od innych przepisów części ogólnej kodeksu karnego, w szczególności tych dotyczących dyrektyw wymiaru kary (art. 56 kk). W innej płaszczyźnie niż o karze orzeka sąd merytorycznie sprawę rozpoznający, ale również i sąd penitencjarny, orzekający o warunkowym zwolnieniu, powinien brać pod uwagę rozmiar odbytej już części kary i oceniać ją pod kątem adekwatności i współmierności do „okoliczności popełnienia” przestępstwa, a także realizacji przez karę potrzeby należytego kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa, o czym wprost mówi art. 53 § 1 kk. Dlatego ustawodawca pozostawił sądowi w każdym przypadku fakultatywność decyzji o warunkowym zwolnieniu, aby mogły być uwzględnione wszelkie okoliczności dotyczące odbywanej kary, związane nie tylko z osobą sprawcy, ale i czynem, za który kara ta została orzeczona (...)”.

²⁸ T. Kaczmarek, *O pozytywnej prewencji ogólnej w ujęciu projektu kodeksu karnego z 1994 r.*, „Palestra” 1995, nr 3-4, s. 69; T. Bojarski, *Uwagi o dalszych projektowanych zmianach części ogólnej kodeksu karnego*, [w:] *Nowe prawo karne po zmianach*, pod red. T. Bojarskiego i E. Skrzętkowicza, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2002, s. 62; W. Mąciór, *W sprawie reformy prawa karnego*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 10, s. 94.

²⁹ W ocenie S. Lelental, odwoływanie się do celu ogólnoprzewencyjnego przy instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia: „(...) oznacza nie tylko, (...) naruszenie przepisu prawa materialnego, ale również brak percepcji fundamentalnej zmiany podstaw orzekania na podstawie art. 77 § 1 kk w porównaniu z art. 90 § 1 kk z 1969 r.”. S. Lelental, [w:] A. Grześkowiak, B. Kunicka-Michalska, S. Lelental et alia, *Kary i środki karne. Poddanie sprawy próbie*, pod red. M. Melezini, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 1111.

³⁰ S. Pawela, *O czynnikach prognostycznych przy warunkowym zwolnieniu*, „Nowe Prawo” 1983, nr 9-10, s. 72 i lit. tam podana; M. Kosiada, *Glosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 13.10.2004 r.*, sygn. II AKz 685/04, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 5, s. 169; por. także przypis nr 22.

Wyrażone powyżej uwagi nie powinny jednak prowadzić do zbyt przedwczesnego wniosku, mylnie sugerującego, iż omawiany środek probacyjny jest pozbawiony wartości ogólnoprewencyjnej. Ta ostatnia znajduje bowiem swoją wyraźną ekspresję w prawidłowej ocenie wszystkich ustawowych przepisów, jakie sąd powinien mieć na uwadze przy podejmowaniu decyzji o jej zastosowaniu. Ich wnikliwe przeanalizowanie powinno w konsekwencji zapewnić, że samo orzeczenie kary pozbawienia wolności i częściowe jej wykonanie nie będzie pozostawiać: „(...) w świadomości społecznej odczucia, że sprawca uniknął należnej mu kary i że dobro, które on naruszył, przestaje być we właściwy sposób chronione. Takie odczucie – jak argumentowano w piśmiennictwie – może powstać w szczególności wtedy, kiedy stosuje się warunkowe przedterminowe zwolnienie w stosunku do osób, których czyn silnie utkwiał w świadomości społecznej”³¹. Wątpliwa wartość prewencyjna oraz społecznie-integrująca omawianej instytucji probacyjnej mogłaby więc m.in. ujawnić się wówczas, gdy skutek nieprawidłowo ustalonej prognozy kryminologicznej³² znalazłaby ona zastosowanie wobec cynicznych sprawców tzw. medialnych przestępstw, których przykładna postawa wynikałaby nie tyle z krytycznej autorefleksji, lecz z zimnego wyrachowania i kalkulacji.

Z drugiej jednak strony, nie sposób w tym miejscu pominąć, że udzielenie przedterminowego zwolnienia osobom na to zasługującym może także znaleźć poparcie w ocenach społecznych³³. Bezpodstawne

³¹ W. Wróbel, A. Zoll, *Usprawiedliwienie karania (założenia systemu wymiaru kary w przyszłym kodeksie karnym)*, [w:] *O prawo karne oparte na zasadach sprawiedliwości, prawach człowieka i miłosierdziu*, pod red. A. Strzembosza, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1988, s. 260.

³² W tym miejscu warto jednak wspomnieć o swoistych trudnościach, związanych z ustalaniem prognozy kryminologicznej. Trafnie więc stwierdza B. Hołyst, że: „Przedstawienie problematyki prognozy kryminologicznej w sposób jasny i pozbawiony sformułowań wieloznacznych staje się zadaniem niezwykle trudnym. Trudność tę potęguje m.in. brak powszechnie akceptowanego w kryminologii słownictwa z dziedziny prognostyki. W wielu przypadkach bowiem ma miejsce posługiwanie się swoistym żargonem, będącym w zasadzie mieszaniną terminów przyjętych z wielu dyscyplin, z których kryminologia korzysta lub z którymi graniczy”. B. Hołyst, *Podstawy i zakres indywidualnej prognozy kryminologicznej*, „Probacja” 2013, nr 1, s. 5.

³³ W orzecznictwie, jak również w piśmiennictwie, zwraca się uwagę, że praktyka przetrzymywania skazanych w zakładach karnych ponad niezbędną potrzebę, pomimo pozytywnych efektów readaptacyjnych, stanowi naruszenie art. 5 EKPCz. Por. B. Gronowska, *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 28.5.2002 r. w sprawie Stafford przeciwko Zjednoczonemu Królestwu (dot. sytuacji prawnej skazanego na dożywocie)*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 7-8, s. 145 i nast. Por. także H. Kuczyńska, *Kształt i praktyka stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia jako czynnik wpływający na liczebność populacji więziennej*, [w:] *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, pod red. J. Jakubowskiej-Hary i J. Skupińskiego, Scholar, Warszawa 2009, s. 170. W niniejszej publikacji autorka z kolei zwraca uwagę, iż odpowiednie wykorzystywanie instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia pozwala na utrzymanie populacji więziennej na odpowiednim poziomie, spełniając funkcję narzędzia rozładującego przeludnienie.

odmówienie skorzystania z tej instytucji prowadziłyby bowiem do ogólnej frustracji, że nawet zasadnicze zmiany postaw skazanych, wzorowe postępowanie w zakładzie karnym, angażowanie się w inicjatywy penitencjarne i podobne zachowania nie znajdują uznania wymiaru sprawiedliwości. Wytworzenie takiego przeświadczenia mogłoby zatem kształtować przekonania społeczne o nadmiernej surowości sądów, nieliczącej ze sprawiedliwością, jak również udaremniać wyniki resocjalizacji skazanych oraz całej działalności penitencjarnej. Nadmierna, a przede wszystkim nieuzasadniona podejrzliwość, że sprawca ponownie popełni przestępstwo, nie stanowi więc trafnej metody postępowania sądu, który tak długo – jak podkreśla się w judykaturze – powinien twierdzenia i dowody oceniać z dystansem i zaufaniem do osób je przedstawiających, dopóki nie pojawią się powody, aby traktować je odmiennie³⁴.

Jednocześnie wydaje się, że warunkowe przedterminowe zwolnienie ma sens wtedy, gdy stworzony za jego pośrednictwem alternatywny system wobec kary pozbawienia wolności jest poprawny. W sytuacji, gdy opinia publiczna otrzymuje wiadomość (zresztą od osób, zajmujących się profesjonalnie problemami prawa penitencjarnego), że na dyrektorów przeludnionych więzień naciska się, aby składali wnioski o zwolnienia warunkowe, po czym sąd, w sposób nieprzemyślany i nierzetelny, wyraża tego rodzaju zgodę³⁵ – powstaje zasadnicze pytanie – czy społeczeństwo będzie w stanie zaufać rzetelności prognoz kryminologicznych³⁶, stawianych przez wymiar sprawiedliwości³⁷?

Reasumując, należy zatem stwierdzić, że ogólnoprewencyjna wartość warunkowego przedterminowego zwolnienia wyraża się w prawidłowej ocenie przesłanek, umożliwiających zastosowanie wspomnianej

---

³⁴ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 24.03.2009 r., II AKz w 195/09, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2009, nr 3, poz. 34. Zaprezentowane rozważania wskazują na to, że sąd nie zawsze może dokonać prawidłowej oceny prognozy kryminologicznej. Ponadto, odwołując się do wskazanego judykatu, starano się jednocześnie zasygnalizować, iż prawidłowa ocena tego rodzaju przesłanek pozostaje pod swoistą „kontrolą” społeczną. Por. także uwagi przedstawione przez P. Wiktorską oraz przytoczoną literaturę; P. Wiktorska, *Warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary pozbawienia wolności jako instytucja polityczno-kryminalna*, [w:] *Zmiany w prawie karnym wykonawczym w latach 2009-2014*, pod red. A. Kwiecińskiego, C. H. Beck, Warszawa 2014, s. 202.

³⁵ http://wyborcza.pl/1,75478,16404342,Byly_szef_wieziennictwa__Psychopaci_powinni_trafiac.html (dostęp: 10.06.2015).

³⁶ Nie bez racji przekonuje więc B. Hołyst, iż problematyka indywidualnej prognozy kryminologicznej oczekuje na pogłębione badania, których wyniki pozwoliłyby sędziom na podejmowanie racjonalnych decyzji. B. Hołyst, *Podstawy i zakres...*, s. 28.

³⁷ „Środki probacyjne to «miecz Damoklesa wiszący nad głową skazanego», chodzi o to, żeby najlepiej »nigdy nie spał« albo spadał jak najrzadziej. Aby to było możliwe, (...) sędzia orzekający musi wiedzieć jak zabezpieczyć skazanego przed »spadnięciem miecza« (...). Por. A. Nawój-Sleszyński, *Przeludnienie więzień w Polsce – przyczyny, następstwa i możliwości przeciwdziałania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 420.

instytucji. To z pewnością niełatwe zadanie powinno być oparte na przekonujących argumentach, które nie pozwolą w rezultacie na traktowanie omawianego środka jako formy przedwczesnego zakończenia kary, lecz jako rozwiązania, które jedynie stwarza szanse na odbywanie jej w warunkach wolnościowych.

Przestrzeganie postanowień Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności na etapie wykonawczym jako element procesu kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa

W rozważaniach o zapobiegawczej roli przepisów karnow wykonawczych nie sposób również pominąć znaczenia międzynarodowych regulacji, określających pozycję prawną skazanego. Mało prawdopodobne wydaje się bowiem, iż w sytuacji, gdy urzeczywistnione w praktyce krajowe rozwiązania nie korelują z wymaganiami, wynikającymi m.in. z postanowień Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności³⁸, znajdują sojusznika w społeczeństwie. Trudno niewątpliwie mówić o wypracowaniu trwałego szacunku dla prawa, czy też o realizacji przez nie funkcji ogólnoprewencyjnej, wówczas, gdy po raz kolejny ETPC wskazuje na przeludnienie polskich zakładów karnych, ogólnie złe warunki bytowe osadzonych, czy też uznaje stosowaną w jednostkach penitencjarnych opiekę medyczną jako przekroczenie dolegliwości związanej z odbywaniem kary pozbawienia wolności³⁹. Konsekwencją tego rodzaju nieprawidłowości pozostaje zaś konieczność wypłaty, *de facto* z kieszeni podatników, nawet kilkumilionowego zadośćuczynienia w skali roku (z wyliczeń MSZ, w 2013 r. rząd polski wypłacił tytułem decyzji i wyroków ETPC

---

³⁸ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4.11.1954 r. (Dz. U. z 1993 r. nr 61, poz. 284).

³⁹ B. Gronowska, *Prawo do ochrony zdrowia więźniów w Polsce – refleksje na tle europejskich standardów praw człowieka*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 10, s. 7 i nast.; *Więzienna służba zdrowia. Obecny stan dyskusji i kierunki reform*, Warszawa 2013 – opracowanie dostępne na stronie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka <http://www.hfhrpol.waw.pl/zdrowiewwiezieniu/images/stories/file/OpiekaZdrowotna.pdf> (dostęp 10.06.2015). Zob. także postulaty E. Dawidziuk; E. Dawidziuk, *Traktowanie osób pozbawionych wolności we współczesnej Polsce na tle standardów międzynarodowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, s. 259-261.

kwotę 4 mln 84 tys. zł oraz 15 tys. euro⁴⁰). W kontekście niniejszej uwagi trzeba również w tym miejscu zaznaczyć, iż wskazane problemy, z którymi borykają się polskie jednostki penitencjarne, mogą wkrótce się nasilić. Ze względu na implementację decyzji ramowych Rady Unii Europejskiej z 27 listopada 2008 r. (2008/909/WSiSW) i (2008/947/WSiSW)⁴¹ do stycznia 2017 r. Polska musi się bowiem przygotować do przyjęcia swoich obywateli odbywających karę pozbawienia wolności lub przebywających w aresztach w państwach Unii Europejskiej. Ze wstępnych informacji prasowych wynika, że w następstwie wspomnianych regulacji populacja osadzonych w kraju powiększy się o grupę liczącą ok. 11 700 osób (ok. 3,7 tys. skazanych i 8 tys. tymczasowo aresztowanych)⁴².

Wobec powyższego, można zatem wyrazić wątpliwość czy składane deklaracje o poprawie warunków w zakładach karnych nie pozostaną w istocie „pustymi” obietnicami. Konfrontacja stanowiska władz polskich, wyrażonego w sprawozdaniu dla Europejskiego Komitetu do spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu sprzed kilku lat, w którym postanowiono, że strona polska deklaruje i będzie czynić wszelkie starania, aby dążyć do osiągnięcia normy 4 m² na jednego skazanego⁴³ z aktualnymi oraz prognozowanymi uwarunkowaniami w tym zakresie, prowadzi do wniosku, iż przewidziane w kodeksie karnym wykonawczym minimum powierzchni mieszkalnej

⁴⁰ https://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/msz_w_mediach/w_ub_r_ponad_4_mln_zl_wypłat_od_polskiego_rzadu_po_orzeczeniach_etpc_depesza_pap_16_02_2014;jsessionid=E006EFD57A1328B6A-AD789EF5F220AD1.cmsap1p?printMode=true (dostęp 10.06.2015). Z Raportu NIK (luty 2013 r.) wynika, że opieka medyczna sprawowana wobec osób pozbawionych wolności natrafia na szereg nieprawidłowości. Wśród nich NIK wymieniła m.in. zły stan techniczny budynków i pomieszczeń więziennej służby zdrowia oraz brak należytej dbałości o utrzymanie właściwego stanu technicznego w większości przestarzałej aparatury medycznej, co mogłoby mieć bezpośredni wpływ na jakość świadczeń oraz bezpieczeństwo personelu i pacjentów podczas przeprowadzania badań rentgenodiagnostycznych, narażonych na promieniowanie jonizujące. Przeprowadzona kontrola wykazała ponadto, że na stanie pozostawał niewykorzystany, przez dłuższy okres, sprzęt medyczny. Wskazano także, że nie przestrzegano obowiązujących terminów przeprowadzania badań wstępnych, okresowych i kontrolnych u części osób pozbawionych wolności. Badania te, zwłaszcza radiologiczne klatki piersiowej, miały zaś istotne znaczenie w sytuacji wzrostu zachorowalności na gruźlicę. Por. <https://www.nik.gov.pl/kontrolne/wyniki-kontroli-nik/kontrolne,10718.html> (dostęp: 10.06.2015).

⁴¹ Ustawa z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy – *Kodeks postępowania karnego*, ustawy o prokuraturze oraz ustawy o Krajowym Rejestrze Karnym (Dz. U. nr 240, poz. 1430), która weszła w życie 1.01.2012 r.

⁴² A. Pilarska-Jakubczak, *Więzienia mogą utonąć w przeludnieniu*, „Forum Penitencjarne” 2011, nr 9, s. 12; T. Szymanowski, *Przestępczość i polityka karna w Polsce w świetle faktów i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 330; T. Szymanowski, *Charakterystyka więziennictwa polskiego w zestawieniu z więziennictwem w innych krajach europejskich*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2013, nr 1, s. 12.

⁴³ S. Lelental, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2014, s. 360-361.

przypadającej na skazanego nieprędko dorówna standardom⁴⁴ w innych państwach europejskich⁴⁵.

Powyższe uwagi prowadzą do wniosku, że wadliwa organizacja wykonywania kary pozbawienia wolności nie sprzyja kształtowaniu świadomości prawnej społeczeństwa, które nierzadko – również na tej podstawie – buduje generalny pogląd o źle funkcjonującym prawie w Polsce. Respektowanie obowiązujących rozwiązań normatywnych oraz podejmowanie starań, zmierzających do ich doskonalenia, powinny być priorytetowym zadaniem państwa. Wydaje się bowiem, iż właśnie w ten sposób społeczeństwo może budować swoje zaufanie do prawa oraz kształtować wymaganą postawę legalistyczną.

Zasygnalizowane powyżej wątpliwości skłaniają w rezultacie do zastanowienia się nad kierunkiem postulowanych zmian w obowiązujących przepisach. Powszechnie komunikowane trudności prawno-organizacyjne oraz finansowe, związane z wykonywaniem kary pozbawienia wolności, nie uzasadniają *per se*, że instytucja ta okazuje się całkiem zbędna w procesie przeciwdziałania przestępczości⁴⁶. Traktowanie kary pozbawienia wolności jako *ultima ratio* nie jest bowiem równoznaczne ze stwierdzeniem, że stanowi ona całkiem wypaloną, wstydliwą i nieprzydatną formę reakcji na przestępstwo⁴⁷. Wobec powyższego, należałoby przede wszystkim rozważyć, czy stosowną drogą przemian powinny być dalsze próby doskonalenia prawa, czy też bardziej optymalnym rozwiązaniem byłoby skupienie uwagi na wypracowaniu ram prawno-organizacyjnych zwłaszcza dla nowej, w pełni samodzielnej instytucji, odpowiedzialnej za wykonywanie wszystkich środków reakcji penalnej, a przy tym zdecydowanie bardziej współczesnej i lepiej zorientowanej w aktualnych

⁴⁴ Przy takim ujęciu trudno niewątpliwie o realizację, *de facto* cennego, postulatu, zakładającego, że normy międzynarodowe powinny być źródłem wskazań i inspiracji w zakresie rozwijania bądź aktualizacji krajowych rozwiązań prawnych dotyczących więziennictwa. Por. E. W. Pływaczewski, J. Pomiankiewicz, *Więziennictwo jako element systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa – wariant polski i aspekty międzynarodowe*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2014, nr 82, s. 105.

⁴⁵ <http://sw.gov.pl/Data/Files/kunickim/forumpenitencjarne/pelne/wrzesien-2013.pdf> (dostęp: 10.06.2015); przykładowo we Francji na jednego osadzonego przypada 11 m², w Niemczech (w zależności od landu) od 8 do 10 m², w Portugalii 7 m², na Ukrainie 4 m²; por. także A. Nawój-Śleszyński, op. cit., s. 162-163.

⁴⁶ W piśmiennictwie podkreśla się, że instytucja więzienia stanowi skuteczną reakcję państwa i społeczeństwa na przestępstwo, która ma do spełnienia wiele funkcji. P. Szczepaniak, *Kara pozbawienia wolności a wychowanie*, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauki, Uniwersytet Warszawski, Kalisz – Warszawa 2003, s. 16-20.

⁴⁷ A. Kwieciński, T. Kalisz, *Polskie więziennictwo w percepcji sędziów penitencjarnych i dyrektorów zakładów karnych*, „Państwo i Prawo” 2015, nr 2, s. 82; T. Kalisz, *Kara pozbawienia wolności z perspektywy rozważań teleologicznych dotyczących wymiaru i wykonania kary*, [w:] *Prawo karne wykonawcze w systemie nauk kryminologicznych. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Leszka Boguni*, pod red. T. Kalisza, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011, s. 228-229.

standardach karania. W kontekście tej konstatacji, na odrębną uwagę zasługuje pogląd Z. Lasocika, który stwierdził, że właśnie taki, zdecydowany kierunek zmian nie będzie kolejnym *face-liftingiem* polskiego więziennictwa, lecz tak bardzo postulowaną nową jakością, która powinna przyczynić się do wyrwania polskiego systemu penitencjarnego z instytucjonalnego marazmu⁴⁸.

Uwagi końcowe

Przeprowadzone rozważania skłaniają do wyrażenia wniosku, że zarówno racjonalne stanowienie, jak również prawidłowe stosowanie regulacji karnowykonalnych nie pozostają bez znaczenia dla procesu kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa. Z tego też względu wydaje się, że bazująca na tych wartościach socjalizacja prawna⁴⁹ wzmacniałaby nie tylko poczucie bezpieczeństwa obywateli, lecz także docelowo budowałaby zaufanie jednostki do obowiązujących rozwiązań normatywnych. Nabyte w ten sposób przekonanie o autorytecie norm prawnych powinno

⁴⁸ Z. Lasocik, *Czy polskiemu więziennictwu potrzebna jest nowa jakość?*, [w:] *Polski system penitencjarny. Ujęcie integralno-kulturowe*, „Forum Penitencjarne” 2013, dodatek specjalny, s. 91 i nast. Wydaje się, że trudno wypracować pozytywną ocenę dla polskiego systemu penitencjarnego, gdy na łamach popularnej prasy można nierzadko przeczytać – z jednej strony – o korupcyjnych, moralnie nagannych zachowaniach funkcjonariuszy, a z drugiej strony – o skazanych, odbywających wyroki w zatłoczonych celach, bez pracy i poczucia sensu. <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1615511,1,raport-o-stanie-polskiegowieziennictwa.read> (dostęp: 10.06.2015).

⁴⁹ W piśmiennictwie wskazuje się, że socjalizacja prawna stanowi proces przejmowania, stopniowej asymilacji elementów współtworzących system prawny panujący w społeczeństwie. Warto przy tym nadmienić, iż w ramach prawnego ujęcia socjalizacji (socjalizacja prawna) wyróżnia się jej dwa modele – model normatywno-deterministyczny, który wiąże socjalizację z całkowitym przystosowaniem jednostki do systemu obowiązujących norm i wartości oraz model poznawczo-interakcyjny, który zwraca uwagę zarówno na ciągłą interakcję jednostki ze społeczeństwem, ale również na jej indywidualność i selektywne przyswajanie wspomnianych norm i wartości. M. Borucka-Arctowa, G. Skąpska, *Teoretyczne problemy socjalizacji prawnej*, [w:] *Socjalizacja prawna*, pod red. M. Boruckiej-Arctowej i Ch. Kourilsky, Scholar, Warszawa 1993, s. 12 i 29-30. Pojęcie socjalizacji prawnej jest określane także jako proces zmierzający do uznawania autorytetu prawa oraz będący gwarancją jego przestrzegania. Zob. E. Buss, *Failing Juvenile Courts, and What Lawyers and Judges Can Do About It*, “Northwestern Journal of Law & Social Policy” 2011, No. 6, s. 329. Zob. także G. Deulen, *Die historische Entwicklung sozialisationstheoretischer Ansätze*, [w:] K. Hurrelmann, D. Ulich, *Neues Handbuch der Sozialisationsforschung*, Beltz, Weinheim–Basel 1991, s. 22; J. Modrzewski, *Socjalizacja i uczestnictwo społeczne. Studium socjopedagogiczne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2007, s. 12; K. Hurrelmann, *Struktura społeczna a rozwój osobowości. Wprowadzenie do teorii socjalizacji*, przekł. M. Roguszka, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza Poznań 1994, s. 20 i nast. W przekonaniu autora można wyróżnić cztery modele określające relację na linii jednostka-społeczeństwo: model organicystyczny, model mechanicystyczny, model systemowy oraz model kontekstualny. Zob. również A. Koperek, *Socjalizacja jako proces wychowania do uczestnictwa w życiu społecznym*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2010, z. IV, s. 139; O. Urban, *Socjalizacja jako problem interdyscyplinarny*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2013, nr 1, s. 104; D. Możdżeńka-Mrozek, *Problemy socjalizacji dorosłych: zagadnienia teoretyczne i metodologiczne*, Centralny Ośrodek Metodyczny Studiów Nauk Politycznych, Warszawa 1989, s. 29.

w rezultacie sprzyjać ich internalizacji⁵⁰, a tym samym przeciwdziałać podejmowaniu zachowań niezgodnych z oczekiwaniami prawodawcy, co sprzyałoby w istocie realizacji funkcji prewencyjnej norm prawno-karnych. W konsekwencji należałoby dopowiedzieć, iż wadliwe stosowanie przepisów karnow wykonawczych nie stanowi czynnika kształtującego świadomości prawnej społeczeństwa.

Konkludując trzeba jednocześnie zaznaczyć, że prawo karne (ujmowane *sensu largo*⁵¹) – choćby najbardziej skuteczne – spełnia jedynie funkcję pomocniczą w procesie zapobiegania przestępczości⁵². Stąd też i sankcja karna (na każdym etapie jej konkretyzacji) stanowi tylko jeden z elementów ludzkiej racjonalizacji, który decyduje o przestrzeganiu prawa⁵³. W piśmiennictwie kryminologicznym wyrażono wręcz pogląd, że: „kara nigdy nie będzie zdolna do jakiegoś wielkiego »sukcesu« albowiem warunki, które w największym stopniu przyczyniają się z jednej strony do konformizmu, a z drugiej wpływają na przestępczość i dewiację, leżą poza sferą oddziaływania instytucji penalnych”⁵⁴. Wobec powyższego wydaje się, że dla przeciwdziałania zjawisku przestępczości istotne pozostają również innego rodzaju mechanizmy pozaprawne, zawierające się w optyce tzw. prewencji społecznej czy sytuacyjnej⁵⁵. W literaturze socjologicznej nie bez racji wyróżnia się zatem formalne i nieformalne agendy

⁵⁰ Internalizacja polega na nabywaniu czy też na przyjmowaniu przez jednostkę określonych wartości i wynikających z nich określonego rodzaju norm, które następnie pełniłyby rolę współrzędnych, wyznaczających kierunek działania. Jak przekonywał J. Aronfreed, internalizacja to nic innego jak uniezależnienie zachowania człowieka od zewnętrznych wzmocnień. Por. J. Aronfreed, *Conduct and Conscience: The Socialization of Internalized Control over Behavior*, Academic Press, New York 1968, s. 32-33; por. także J. Turowski, *Socjologia. Małe struktury społeczne*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1999, s. 39-41. Sam termin internalizacja został po raz pierwszy użyty przez F. C. Bartletta, który doszedł do wniosku, że uzyskane przez jednostkę informacje podlegają wewnętrznej stratyfikacji, wpływając w różnym stopniu, zależnym od ich akceptacji, na jej zachowania. Por. S. Konstańczak, *Internalizacja wartości moralnych*, Pomorska Akademia Pedagogiczna, Słupsk 2001, s. 87.

⁵¹ Szerokie rozumienie prawa karnego nakazuje przyjąć, iż wyrażona tutaj refleksja nawiązuje do wszystkich, zasygnalizowanych wcześniej, stadiów konkretyzacji sankcji karnej.

⁵² „(...) posługiwanie się sankcjami karnymi jest tylko jednym z aspektów działań prewencyjnych, i to o tyle pozostającym na drugim planie, że retroaktywnym, gdyż następuje po dopuszczeniu się przestępstwa w określonej formie stadialnej”. Por. J. Utrat-Milecki, *Doktrynalne i normatywne źródła kryzysu więziennictwa*, [w:] *Reformy prawa karnego. W stronę spójności i skuteczności*, pod red. J. Utrat-Mileckiego, Oficyna Naukowa, Warszawa 2013, s. 41-42.

⁵³ Por. B. Szamota, *Badania nad prewencją generalną: problemy metodologiczne*, „Archiwum Kryminologii” 1984, t. XI, s. 101-103.

⁵⁴ Cyt. za: K. Krajewski, *Kara i współczesne społeczeństwo*. (Wokół książki D. Garlanda*), „Państwo i Prawo” 1992, nr 5, s. 88; J. J. Wiatr, *Spoleczeństwo. Wstęp do socjologii systematycznej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976, s. 84.

⁵⁵ Por. T. Szymanowski, *Polityka karna i penitencjarna w Polsce w okresie przemian prawa karnego. Podstawowe problemy w świetle badań empirycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2004, s. 113.

kontroli społecznej⁵⁶. Do pierwszej z grup zalicza się m.in.: policję, sądy, prokuraturę, więzienia, natomiast do drugiej, równie istotnej w tym zakresie, m.in.: rodzinę, grupy zawodowe, sąsiedzkie czy rówieśnicze, które niewątpliwie mogą wpływać na proces doskonalenia wymaganego poziomu socjalizacji⁵⁷.

---

⁵⁶ J. J. Wiatr, op. cit., s. 84; A. Kossowska, *Funkcjonowanie kontroli społecznej, analiza kryminologiczna*, Scholar, Warszawa 1992, s. 45 i podana tam lit.

⁵⁷ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2002, s. 414.

Bibliografia

Literatura:

- Aronfreed J., *Conduct and Conscience: The Socialization of Internalized Control over Behavior*, Academic Press, New York 1968.
- Bałandynowicz A., *Probacyjna sprawiedliwość karząca*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Beccaria C., *O przestępstwach i karach*, przekł. E. Rappaport, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1959.
- Błachut J., *Problemy związane z pomiarem przestępczości*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007.
- Bojarski T., *Uwagi o dalszych projektowanych zmianach części ogólnej kodeksu karnego*, [w:] *Nowe prawo karne po zmianach*, pod red. T. Bojarskiego i E. Skrętowicza, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2002.
- Borucka-Arctowa M., *Świadomość prawna a planowe zmiany społeczne*, Ossolineum, Wrocław 1982.
- Borucka-Arctowa M., Skąpska G., *Teoretyczne problemy socjalizacji prawnej*, [w:] *Socjalizacja prawna*, pod red. M. Boruckiej-Arctowej i Ch. Kourilsky, Agencja Scholar, Warszawa 1993.
- Buchała K., [w:] K. Buchała, A. Zoll, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1-116 Kodeksu karnego*, Zakamycze, Kraków 2001.
- Buss E., *Failing Juvenile Courts, and What Lawyers and Judges Can Do About It*, "Northwestern Journal of Law&Social Policy" 2011, No 6.
- Cielecki T., *Prewencja kryminalna. Studia z profilaktyki kryminologicznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2004.
- Cywiński Z., *Kilka uwag o ujęciach świadomości prawnej*, „Studia Iuridica” 1996, t. XXXI.
- Czapska J., *Społeczne następstwa przewlekłości postępowania*, [w:] F. Bommer, J. Czapska, E. Donna, D. Dölling, W. Dziuban, M.A. Eder-Rieder, *et alia, Zagubiona szybkość procesu karnego. Jak ją przywrócić?*, pod red. St. Waltosia i J. Czapskiej, LexisNexis, Warszawa 2005.
- Dawidziuk E., *Traktowanie osób pozbawionych wolności we współczesnej Polsce na tle standardów międzynarodowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013.
- Deulen G., *Die historische Entwicklung sozialisationstheoretischer Ansätze*, [w:] K. Hurrelmann, D. Ulich, *Neues Handbuch der Sozialisationsforschung*, Beltz, Weinheim-Basel 1991.
- Falicki Z., *Psychiatria społeczna*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1985.
- Filar M., *Głos w dyskusji*, [w:] *Populizm penalny i jego przejawy w Polsce. Materiały z Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Prawa Karnego, Szklarska Poręba, 24-27 września 2008 r.*, pod red. Z. Sienkiewicz i R. Kokota, Kolonia Limited, Wrocław 2009.

- Gaberle A., *Patologia społeczna*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1993.
- Gronowska B., *Prawo do ochrony zdrowia więźniów w Polsce – refleksje na tle europejskich standardów praw człowieka*, „Prokuratura i Prawo” 2013, nr 10.
- Gronowska B., *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z 28.5.2002 r. w sprawie Stafford przeciwko Zjednoczonemu Królestwu (dot. sytuacji prawnej skazanego na dożywocie)*, „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 7-8.
- Gryniuk A., *Kultura prawna a świadomość prawna*, „Państwo i Prawo” 2002, nr 1.
- Gryniuk A., *Świadomość prawna – aspekt normatywny*, „Państwo i Prawo” 1973, nr 11.
- Gryniuk A., *Świadomość prawna (studium teoretyczne)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 1979.
- Grzeszczyk W., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2011.
- Hesel G.J., *Untersuchungen zur Dogmatik und den Erscheinungsformen „modernen” Strafrechts*, „Kriminalwissenschaftliche Studien“ 2004, t. 34.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do artykułów 1-296*, t. I, pod red. P. Hofmańskiego, C.H.Beck, Warszawa 2011.
- Hołyst B., *Kryminologia*, LexisNexis, Warszawa 2004.
- Hołyst B., *Podstawy i zakres indywidualnej prognozy kryminologicznej*, „Probacja” 2013, nr 1.
- Hurrelmann K., *Struktura społeczna a rozwój osobowości. Wprowadzenie do teorii socjalizacji*, przekł. M. Roguszka, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 1994 r.
- Kaczmarek T., *O pozytywnej prewencji ogólnej w ujęciu projektu kodeksu karnego z 1994 r.*, „Palestra” 1995, nr 3-4.
- Kaczmarek T., *Problem indywidualizacji wymiaru kary sprawiedliwej i celowej*, [w:] *Dyrektywy sądowego wymiaru kary*, pod red. J. Majewskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2014.
- Kalisz T., *Kara pozbawienia wolności z perspektywy rozważań teleologicznych dotyczących wymiaru i wykonania kary*, [w:] *Prawo karne wykonawcze w systemie nauk kryminologicznych. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Leszka Boguni*, pod red. T. Kalisza, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2011.
- Kardas P., Giezek J., *Nowa filozofia karania, czyli o założeniach i zasadniczych elementach nowelizacji kodeksu karnego*, „Palestra” 2015, nr 7-8.
- Kiciński K., *Poczucie prawne a świadomość prawna*, [w:] *Prawo w społeczeństwie*, pod red. J. Kurczewskiego, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1975.
- Kojder A., *Godność i siła prawa*, Oficyna Naukowa, Warszawa 1995.
- Kołakowska-Przelomiec H., *Kryminologiczne zagadnienia profilaktyki przestępczej młodzieży*, [w:] *Zagadnienia nieprzystosowania społecznego i przestępczego*

- w Polsce, pod red. J. Jasińskiego, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1978.
- Konstańczak S., *Internalizacja wartości moralnych*, Pomorska Akademia Pedagogiczna, Słupsk 2001.
- Koperek A., *Socjalizacja jako proces wychowania do uczestnictwa w życiu społecznym*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2010, z. IV.
- Kosiada M., *Glosa do postanowienia Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu 13.10. 2004 r.*, sygn. II AKzW 685/04, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 5.
- Kossowska A., *Funkcjonowanie kontroli społecznej, analiza kryminologiczna*, Scholar, Warszawa 1992.
- Krajewski K., *Kara i współczesne społeczeństwo. (Wokół książki D. Garlanda*)*, „Państwo i Prawo” 1992, nr 5.
- Krukowski A., *Problemy zapobiegania przestępczości*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982.
- Krukowski A., *Rola prognozowania i programowania w zapobieganiu przestępczości*, „Problemy Praworządności” 1972, nr 8.
- Kuczyńska H., *Kształt i praktyka stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia jako czynnik wpływający na liczebność populacji więziennej*, [w:] *Alternatywy pozbawienia wolności w polskiej polityce karnej*, pod red. J. Jakubowskiej-Hary i J. Skupińskiego, Scholar, Warszawa 2009.
- Kwaśniewski J., *Kara pozbawienia wolności w świadomości społecznej oraz w świetle zasad sprawnego karania*, „Archiwum Kryminologii” 2007-2008, t. XXIX–XXX.
- Kwieciński A., Kalisz T., *Polskie więziennictwo w percepcji sędziów penitencjarnych i dyrektorów zakładów karnych*, „Państwo i Prawo” 2015, nr 2.
- Lachowski J., *Warunkowe przedterminowe zwolnienie w prawie polskim na tle ustawodawstwa państw rady Europy*, [w:] *X lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego*, pod red. S. Lelental, G.B. Szczygieł, Temida 2, Białystok 2009.
- Lachowski J., *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności*, C.H.Beck, Warszawa 2010.
- Lachowski J., *Wybrane zagadnienia sporne na tle wykładni przepisów o warunkowym zwolnieniu*, [w:] *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie*, pod red. J. Majewskiego, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa. Dom Organizatora, Toruń 2013.
- Lasocik Z., *Czy polskiemu więziennictwu potrzebna jest nowa jakość?*, [w:] *Polski system penitencjarny. Ujęcie integralno-kulturowe*, „Forum Penitencjarne” 2013, dodatek specjalny.
- Lelental S., [w:] A. Grześkowiak, B. Kunicka-Michalska, S. Lelental et alia, *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, pod red. M. Melezini, C.H.Beck, Warszawa 2010.
- Lelental S., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, C.H.Beck, Warszawa 2014.

- Lernell L., *Podstawy nauki polityki kryminalnej. Studia z zagadnień przestępstwa, odpowiedzialności i kary*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1967.
- Małecki M., *Ustawowe zagrożenie karą i sądowy wymiar kary*, [w:] *Nowelizacja prawa karnego 2015*, red. W. Wróbel, Krakowski Instytut Prawa Karnego Fundacja, Kraków 2015 r.
- Marek A., *Funkcje kary pozbawienia wolności na tle zmian polityki karnej*, [w:] *X lat obowiązywania kodeksu karnego wykonawczego*, pod red. S. Lelentala, G.B. Szczygieł, Temida 2, Białystok 2009.
- Mąciór W., *W sprawie reformy prawa karnego*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 10.
- Michalski W., *Wychowawcze oddziaływanie kary*, „Nowe Prawo” 1976, nr 1.
- Modrzewski J., *Socjalizacja i uczestnictwo społeczne. Studium socjopedagogiczne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2007.
- Możdżeńską-Mrozek D., *Problemy socjalizacji dorosłych: zagadnienia teoretyczne i metodologiczne*, Centralny Ośrodek Metodyczny Studiów Nauk Politycznych, Warszawa 1989.
- Nawój-Śleszyński A., *Przeludnienie więzień w Polsce – przyczyny, następstwa i możliwości przeciwdziałania*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.
- Nowak W., *Wybrane zagadnienia wiedzy o prawie*, C.H.Beck, Warszawa 2010.
- Pawela S., *O czynnikach prognostycznych przy warunkowym zwolnieniu*, „Nowe Prawo” 1983, nr 9-10.
- Petrażycki L., *Wstęp do nauki polityki prawa*, oprac. W. Leśniewski, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1968.
- Pieniążek A., Stefaniuk M., *Socjologia prawa. Zarys wykładu*, Zakamycze, Kraków 2003.
- Pilarska-Jakubczak A., *Więzienia mogą utonąć w przeludnieniu*, „Forum Penitencjarne” 2011, nr 9.
- Pływaczewski E.W., Pomiankiewicz J., *Więziennictwo jako element systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa- wariant polski i aspekty międzynarodowe*, „Przeгляд Więziennictwa Polskiego” 2014, nr 82.
- Podgórecki A., *Socjotechnika*, „Studia Socjologiczne” 1963, nr 4.
- Podgórecki A., *Świadomość prawna – w świetle badań empirycznych*, „Państwo i Prawo” 1971, nr 12.
- Siuda W., *Elementy prawa dla ekonomistów*, Scriptum, Poznań 1999.
- Słownik socjologii i nauk społecznych*, pod red. G. Marshall, red. wydania polskiego M. Tabin, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2006.
- Szamota B., *Badania nad prewencją generalną: problemy metodologiczne*, „Archiwum Kryminologii” 1984, t. XI.
- Szczepaniak P., *Kara pozbawienia wolności a wychowanie*, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauki, Uniwersytet Warszawski, Kalisz – Warszawa 2003.
- Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1970.

- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2002.
- Szymanowski T., *Charakterystyka więziennictwa polskiego w zestawieniu z więziennictwem w innych krajach europejskich*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2013, nr 1.
- Szymanowski T., *Polityka karna i penitencjarna w Polsce w okresie przemian prawa karnego. Podstawowe problemy w świetle badań empirycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2004.
- Szymanowski T., *Przestępczość i polityka karna w Polsce w świetle faktów i opinii społeczeństwa w okresie transformacji*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Świda Z., *Właściwość sądu i prawo strony do rozstrzygnięcia sprawy w „rozsądnym terminie”*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 10.
- Turowski J., *Socjologia. Małe struktury społeczne*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1999.
- Turska A., „*Poczucie prawne*” a świadomość prawna, „Państwo i Prawo” 1961, nr 2
- Urban O., *Socjalizacja jako problem interdyscyplinarny*, „Społeczeństwo i Rodzina” 2013, nr 1.
- Utrat-Milecki J., *Doktrynalne i normatywne źródła kryzysu więziennictwa*, [w:] *Reformy prawa karnego. W stronę spójności i skuteczności*, pod red. J. Utrat-Mileckiego, Oficyna Naukowa, Warszawa 2013.
- Wiatr J.J., *Społeczeństwo. Wstęp do socjologii systematycznej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976.
- Wiktorska P., *Warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary pozbawienia wolności jako instytucja polityczno-kryminalna*, [w:] *Zmiany w prawie karnym wykonawczym w latach 2009-2014*, pod red. A. Kwiecińskiego, C.H.Beck, Warszawa 2014.
- Wronkowska S., [w:] Z. Ziemiński, S. Wronkowska, *Zarys teorii prawa*, Ars boni et aequi, Poznań 2001.
- Wróbel W., [w:] G. Bogdan, Z. Cwiągalski, P. Kardas, J. Majewski et alia, *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Komentarz do art. 1-116*, pod red. A. Zolla, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Wróbel W., Zoll A., *Usprawiedliwienie karania (założenia systemu wymiaru kary w przyszłym kodeksie karnym)*, [w:] *O prawo karne oparte na zasadach sprawiedliwości, prawach człowieka i miłosierdziu*, pod red. A. Strzembosza, Redakcja Wydawnictwa KUL, Lublin 1988.
- Ziemiński Z., *Próba empirycznego badania świadomości prawnej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1963, nr 3.
- Zoll A., *Das Problem der Generalprävention im Licht der gegenwärtige Grundlagen der Kriminalpolitik*, [w:] *Die Freiheitsstrafe*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze”, Kraków 1989, z. 127.

Orzecznictwo oraz akty normatywne:

- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4.11.1954 r. (Dz. U. z 1993 r. nr 61, poz. 284).
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 18.10. 2000 r., II AKz 943/00, Legalis nr 49486.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 24.03.2009 r., II AKzw 195/09, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2009, nr 3, poz. 34.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 26.09.2006 r. II AKzw 658/06, „Krakowskie Zeszyty Sądowe” 2006, nr 10, poz. 12.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 20.10. 2010 r., II AKzw 819/10, Legalis nr 373874.
- Ustawa z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy – *Kodeks postępowania karnego*, ustawy o prokuraturze oraz ustawy o Krajowym Rejestrze Karnym (Dz. U. nr 240, poz. 1430).
- Ustawa z 20.02.2015 r. o zmianie ustawy – *Kodeks karny* oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 396.
- Wyrok Sądu Najwyższego z 15.10.1982 r., IV KR 249/82, OSNKW 1983, nr 6, poz. 41.

Źródła internetowe:

- <http://prawo.rp.pl/arttykul/892630.html> (dostęp: 10.06.2015).
- http://sw.gov.pl/Data/Files/001c169lidz/2015_05_29_komunikat_w_sprawie_zaludnienia_zakladow_karnych_i_aresztow_sledczych.pdf (dostęp: 10.06.2015).
- http://sw.gov.pl/Data/Files/001c169lidz/2015_kwiecien_statystyka_biezaca.pdf (dostęp: 10.06.2015).
- <http://sw.gov.pl/Data/Files/kunickim/forumpenitencjarne/pelne/wrzesien-2013.pdf> (dostęp: 10.06.2015).
- <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/1615511,1,raport-o-stanie-polskiegowieziennictwa.read> (dostęp: 10.06.2015).
- http://wyborcza.pl/1,75478,16404342,Byly_szef_wieziennictwa__Psychopaci_powinni_trafiac.html (dostęp: 10.06.2015).
- https://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci/msz_w_mediach/w_ub_r_ponad_4_mln_zl_wyplat_od_polskiego_rzadu_po_orzeczeniach_etpc__depesza_pap_16_02_2014;jsessionid=E006EFD57A1328B6AAD789EF5F220AD1.cmsap-1p?printMode=true (dostęp: 10.06.2015).
- <https://www.nik.gov.pl/kontrolne/wyniki-kontroli-nik/kontrolne,10718.html> (dostęp: 10.06.2015).
- Uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – *Kodeks karny* oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 2393, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2393> (dostęp: 10.06.2015).

Więzienna służba zdrowia. Obecny stan dyskusji i kierunki reform, Warszawa 2013 – opracowanie dostępne na stronie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka <http://www.hfhrpol.waw.pl/zdrowiewwiezieniu/images/stories/file/OpiekaZdrowotna.pdf> (dostęp: 10.06.2015).

